

न्यूजलेटर

मार्च र अप्रिल २०२६

तेस्रो संस्करण

स्थानीय पूर्वाधार सहयोग कार्यक्रम (LISP) को एकीकृत रणनीतिले स्थानीय सरकारहरू (LGs) लाई प्रणाली सुदृढीकरण गर्न, समावेशीकरण प्रवर्द्धन गर्न तथा पूर्वाधार आयोजना कार्यान्वयनमा संलग्न सबै पक्षहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न सहयोग गर्दै आएको छ।

यस न्यूजलेटरको तेस्रो संस्करणले विभिन्न तहमा भएका यी प्रगतिहरूलाई प्रतिबिम्बित गर्ने दुईवटा कथाहरू प्रस्तुत गरेको छ। गल्जेकी शान्ति पुरा दमाईको यात्रादेखि—जहाँ रोजगारी र सीपमा पहुँचले सम्मान र नेतृत्वतर्फ नयाँ अवसरहरू सिर्जना गरेको छ—देखि सरुमारानी गाउँपालिकामा स्थानीय निर्णय-निर्माण प्रक्रियामा महिलाको सहभागिता संस्थागत गर्ने प्रारम्भिक प्रगतिसम्मका अनुभवहरू समेटिएका छन्। यी कथाहरूले प्राविधिक रूपमा सुदृढ, सामाजिक रूपमा संवेदनशील तथा स्थानीय स्वामित्वमा आधारित पूर्वाधार निर्माणप्रति LISP को प्रतिबद्धतालाई उजागर गर्दछन्।

यस अंकमा

- उदाहरण प्रस्तुत गर्दै: गल्जेकी शान्ति पुरा दमाईको कथा — पृष्ठ २
- सरुमारानी गाउँपालिकामा पूर्वाधारलाई आकार दिँदै महिलाको सहभागिता — पृष्ठ ३



सरुमारानी गाउँपालिकामा समुदायसँग परामर्श बैठक ।

घर्षबाट सबलीकरणतर्फ: शान्ति पूरा दमाईको प्रेरणादायी यात्रा



श्री शान्ति पूरा दमाई ।

कर्णाली प्रदेश, तिलागुफा नगरपालिका-६, गल्जेकी स्थायी बासिन्दा शान्ति पूरा दमाईको दैनिक जीवन नेपालका दुर्गम पहाडी भेगका धेरै महिलाहरूको यथार्थसँग मेल खान्छ— जिम्मेवारी, संयमता र आशाको सन्तुलन। पछिल्ला दुई वर्ष उनका लागि व्यक्तिगत संघर्ष, अवसरहरूको खोज र आफ्ना छोराछोरीका लागि दिगो भविष्य निर्माण गर्ने अटल प्रतिबद्धताले परिभाषित भएका छन्।

शान्ति पूरा दमाईको स्थानीय पूर्वाधार सहयोग कार्यक्रम सँगको संलग्नता अघिल्लो आर्थिक वर्षबाट सुरु भएको हो, जब उनको वडामा एक विकास आयोजना कार्यान्वयनमा आयो। सोही अवसरमार्फत उनले श्रमिकको रूपमा काम सुरु गरिन्। संरचित विकास पहलअन्तर्गत श्रममा आधारित आम्दानी गर्ने यो उनको पहिलो अनुभव थियो, जसले उनको जीवनमा उल्लेखनीय परिवर्तनको आधार तयार गर्‍यो। प्रत्यक्ष रूपमा आयोजनामा संलग्न हुँदै उनले ढुंगा बिच्छ्याउने (stone pitching) तथा मसला (mortar) तयार गर्ने जस्ता प्राविधिक सीपहरू हासिल गरिन्—यी सीपहरू उनका लागि मात्र होइन, उनको समुदायका धेरै महिलाहरूका लागि पनि दुर्लभ थिए।

यस संलग्नताले शान्ति पूरालाई आर्थिक आम्दानीसँगै आत्मविश्वास र आत्मसम्मान प्रदान गर्‍यो। प्राप्त सीप र अनुभवबाट उत्साहित भई उनले अझ जिम्मेवार भूमिकामा योगदान गर्ने इच्छाशक्ति व्यक्त गरिन्। चालु आर्थिक वर्ष २०७५/७६ अन्तर्गत स्थानीय पूर्वाधार सहयोग कार्यक्रम मार्फत गल्जे-हरिचौर सडक पुनःस्थापना तथा पुनर्निर्माण आयोजना सुरु हुँदा, उपभोक्ता समिति गठनका लागि आयोजित साधारण सभामा उनले सक्रिय सहभागिता जनाइन्। उनको प्रतिबद्धता र सक्रियताका आधारमा उनलाई दलित समुदायको प्रतिनिधित्व गर्दै उपभोक्ता समिति सदस्यका रूपमा चयन गरियो। यसले आयोजना योजना, कार्यान्वयन र अनुगमन प्रक्रियामा सीमान्तकृत समुदायका आवाजहरू समेटिन सहयोग पुर्याएको छ।

वडाको बेरोजगारी सूचीमा सूचीकृत शान्ति पूरा हाल दोहोरो भूमिकामा क्रियाशील छिन् - एकातर्फ कार्यस्थलमा श्रमिकका रूपमा र अर्कोतर्फ उपभोक्ता समिति सदस्यका रूपमा। अघिल्लो वर्ष हासिल गरेका प्राविधिक ज्ञान र सीपहरू प्रयोग गर्दै उनी सहकर्मीहरूलाई मार्गदर्शन र सहयोग प्रदान गरिरहेकी छन्। यस प्रक्रियामा उनी आयोजना भित्र शान्त तर सशक्त नेतृत्व र ज्ञानको स्रोतका रूपमा पहिचान बनाउँदै गएकी छन्। शान्ति पूराको यो सबलीकरणको यात्राको पृष्ठभूमिमा गहिरा व्यक्तिगत चुनौतीहरू रहेका छन्। उनी एकल महिला हुन्। केही वर्षअघि उनका श्रीमानको निधन भएपछि विद्यालयमा अध्ययनरत ६ जना छोरीहरूको सम्पूर्ण जिम्मेवारी उनीमाथि आएको छ। बाह्य सहयोगको न्यून उपलब्धताबीच, अघिल्लो वर्षको आयोजनाबाट प्राप्त आम्दानीले दैनिक घरखर्च व्यवस्थापन गर्न तथा छोराछोरीका लागि लुगा र अत्यावश्यक सामग्री जोहो गर्न महत्वपूर्ण योगदान पुर्याएको थियो।

शान्ति पूरा भन्छिन्, “यो आयोजनामा संलग्नताले मेरा सबै समस्या समाधान नगरे पनि, यसले केही आर्थिक राहत र भरोसा दिलाएको छ।”

यसैबीच, स्थायित्वको आशा गरिरहेकै बेला यस वर्ष अर्को विपत्तिले उनलाई थप चुनौती दियो। आगलागीका कारण उनको घर पूर्ण रूपमा जलेर नष्ट भयो, जसका कारण परिवार अस्थायी बसोबासमा बस्न बाध्य भयो। नगरपालिकाबाट तत्काल केही सहयोग उपलब्ध गराइए तापनि, दैनिक जीवनयापन, छोराछोरीको निरन्तर शिक्षा र शून्य अवस्थाबाट घर पुनर्निर्माण गर्ने चुनौती अझै पनि चुनौतीपूर्ण बनेको छ। यति धेरै कठिनाइका बाबजुद पनि शान्ति पूरा आशावादी र दृढ रहिरहेकी छन्। चालु आयोजनामा निरन्तर संलग्नताले उनलाई आर्थिक रूपमा केही राहत मिल्नुका साथै उद्देश्य र आत्मबलको अनुभूति दिएको छ। यद्यपि कामले उनका सबै चुनौतीहरू अन्त्य गर्न नसके पनि, यसले उनीलाई निरन्तर अघि बढिरहने शक्ति प्रदान गरेको छ।

भविष्यप्रति दृष्टि राख्दा, शान्ति पूराको चाहना यस प्रकारका समावेशी विकास पहलहरू तिलागुफा नगरपालिकाका अन्य क्षेत्रहरूमा पनि विस्तार हुनु हो। उनका शब्दमा, विकास आयोजना केवल सडक वा भौतिक पूर्वाधार निर्माण मात्र होइनन्थी, गरिमा, सीप विकास, नेतृत्व र अवसरतर्फको प्रवेशद्वार हुन्। यस्ता पहलहरूले सीमान्तकृत समुदायका महिलाहरूलाई जीविकोपार्जनको सीमाभन्दा माथि उठेर आत्मनिर्भर, सशक्त र सक्षम बन्ने अवसर प्रदान गर्छन्, जसले अन्ततः उनीहरूका छोराछोरीका लागि सुरक्षित र उज्यालो भविष्य सुनिश्चित गर्दछ। गल्जेमा, शान्ति पूरा दमाई को कथा एउटा शान्त तर गहिरो सन्देश बोकेको छ, जब विकास प्रक्रियामा समावेशिता सुनिश्चित गरिन्छ र अवसरहरू न्यायोचित रूपमा बाँडिन्छन्, तब सबैभन्दा संवेदनशील र सीमान्तकृत व्यक्तिहरू पनि सबल, सीपयुक्त र आशावादी भएर अघि बढ्न सक्छन्।

सरुमारानी गाउँपालिकामा महिलाको सहभागिता

स्थानीय पूर्वाधार सहयोग कार्यक्रमले आफ्नो सम्पूर्ण कार्यक्रम चक्रमा लैङ्गिक समानता, अपाङ्गता तथा सामाजिक समावेशितालाई मूलधारको दृष्टिकोणका रूपमा आत्मसात गर्दै आएको छ। कार्यक्रमअन्तर्गत पूर्वाधार विकासलाई सामाजिक असमानता न्यूनीकरणका योजनाबद्ध प्रयासहरूसँग एकीकृत गरिएको छ, जसले महिला तथा सीमान्तकृत समुदायलाई विकास प्रक्रिया र निर्णय-निर्माणमा समान, सुरक्षित र अर्थपूर्ण सहभागिताको अवसर सुनिश्चित गर्ने उद्देश्य राख्दछ।

स्थानीय पूर्वाधार सहयोग कार्यक्रमका लागि सहभागिता सशक्तिकरणको प्रमुख आधार हो। यस कार्यक्रमले महिलालाई कार्यान्वयन प्रक्रियाको केन्द्रमा राख्दै योजना निर्माणदेखि निर्माण, सञ्चालन तथा मर्मतसम्भारसम्मका सबै चरणमा सहभागी हुने बहुआयामिक अवसरहरू सिर्जना गर्दछ। लक्षित हस्तक्षेप तथा गतिविधिहरूमार्फत स्थानीय शासन र विकास प्रक्रियामा महिलाको सहभागिता सुदृढ गर्न प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्नु कार्यक्रममा समावेश गरिएको छ। साथै, सुरक्षित कार्य वातावरण र पहुँचयुक्त पूर्वाधार डिजाइन जस्ता समावेशी अभ्यासहरूलाई प्राथमिकता दिँदै अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा ज्येष्ठ नागरिकहरूको सहभागिता र लाभ सुनिश्चित गर्न कार्यक्रमले विशेष ध्यान दिएको छ।

अनिता कुमाल, कालिबन लिफ्ट सिँचाइ उपभोक्ता समितिकी एक सदस्य भन्छिन्,

“प्रभावकारी सहभागिताको अवसर पाउनु सिक्न र अगाडि बढ्न उत्तिकै महत्वपूर्ण हुन्छ। यसैबाट सशक्तिकरण हुन्छ। यदि यसरी हामीलाई बैठकमा बोलाईदैन भने, हामीले आफ्ना आवश्यकता कसरी राख्ने र हाम्रो आवाज सुनिन्छ भन्ने विश्वास कसरी गर्ने? त्यसैले, सहभागिता जरुरी छ— यसले हामीमा आत्मविश्वास बढाउँछ र लैङ्गिक समानता तथा सशक्तिकरणलाई अगाडि बढाउन थप जिम्मेवारी लिन सक्षम बनाउँछ।”

धेरै महिलाहरूका लागि समुदायस्तरका परामर्श तथा निर्णय-निर्माणसम्बन्धी बैठकहरूमा सहभागिता जनाउँदा आफ्ना विचार व्यक्त गर्न, स्थानीय ज्ञान योगदान गर्न तथा आफ्नै जीवनमा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने निर्णयहरूमा प्रभाव कायम गर्न विभिन्न सामाजिक तथा संरचनागत अवरोधहरू विद्यमान छन्।

आर्थिक वर्ष २०८२/८३ मा स्थानीय पूर्वाधार सहयोग कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि नव-छनोट भएको सरुमारानी गाउँपालिका यस्ता अवरोधहरू न्यूनीकरण गर्दै समावेशी र समान अवसरयुक्त वातावरण निर्माणतर्फ क्रमिक रूपमा अघि बढिरहेको छ। गाउँपालिकाले उपभोक्ता समितिहरूमा महिला $\geq 33\%$ प्रतिनिधित्व सुनिश्चित गर्न नीति, विनियम तथा निर्देशिकाहरू स्थापना गरेको छ।



सरुमारानीमा महिलाहरूको सहभागिता ।

LISP को प्राविधिक सहयोगमा गाउँपालिकाले सामुदायिक परामर्श, उपभोक्ता समिति गठन तथा आयोजना कार्यान्वयनका क्रममा श्रमशक्तिको विविधीकरण मार्फत महिला र सीमान्तकृत समुदायको सार्थक सहभागिता प्रवर्द्धन गर्दै आएको छ।

यसका प्रारम्भिक सकारात्मक परिणामहरू स्पष्ट देखिन थालेका छन्। योजना निर्माणका बैठकहरूमा महिलाको उपस्थिति र सक्रिय सहभागिता वृद्धि भएको छ, उपभोक्ता समितिहरूमा विविध र समावेशी प्रतिनिधित्व सुनिश्चित हुन थालेको छ, र महिलाहरूले अध्यक्ष श्रमिकको भूमिकाबाट अघि बढ्दै आयोजना कार्यान्वयनका क्रममा ज्ञान, अनुगमन तथा सहकार्यमा योगदान पुर्याउन थालेका छन्। यी प्रयासहरूले समुदायका आवाज सुन्ने, स्थानीय प्राथमिकताहरू पहिचान गर्ने र आयोजनाप्रति स्वामित्वको भावना सुदृढ गर्ने लक्ष्य राख्दछन्।

सरुमारानी गाउँपालिका वडा नं. २ अन्तर्गत गणह सिँचाइ आयोजनासँग आबद्ध कमित्रा कुमालले आफ्नो अनुभव यसरी व्यक्त गर्नुहुन्छ, “यदि सहभागिताको अवसर दिइयो भने हामी परिस्थितिलाई राम्रोसँग बुझ्न सक्छौं र अझ बढी उत्पादनशील तथा प्रभावकारी रूपमा योगदान दिन सक्छौं। LISP महिलाहरूका लागि एउटा महत्वपूर्ण मञ्च बनेको छ। यसले स्थानीय सरकारलाई प्रत्येक हस्तक्षेपमा उच्च स्तरको सहभागिता प्रवर्द्धन गर्न सहयोग गर्नुका साथै नीतिहरूलाई व्यवहारमा रूपान्तरण गर्न महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको छ।”

आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा उपभोक्ता समितिका प्रमुख तीन पदहरू—अध्यक्ष, सचिव र कोषाध्यक्ष—मध्ये केवल एक जना महिलाको मात्र प्रतिनिधित्व रहेको थियो। तथापि, गणाहा मूलकुलो उपभोक्ता समितिमा यी प्रमुख पदहरूमध्ये दुई पदमा महिलाहरूको सहभागिता सुनिश्चित भएको छ। समितिको गठन प्रक्रियामा पनि महिलाको सहभागिता तुलनात्मक रूपमा उच्च देखिएको छ। आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा आयोजित गठन प्रक्रियामा ४३ सहभागीमध्ये केवल ११ जना महिला सहभागी थिए भने गणाहा मूलकुलो सिँचाइ प्रयोगकर्ता समितिको गठनका क्रममा ३८ सहभागीमध्ये २१ जना महिला सहभागी रहेका थिए। यी प्रयासहरूले सबै सरोकारवालाहरूको आवाज सुन्ने, प्राथमिकताहरूलाई सम्बोधन गर्ने तथा समुदायको स्वामित्वलाई सुदृढ बनाउने उद्देश्य राख्दछन्।

“सहभागिताको अवसर प्रदान गरिएमा हामीले परिस्थितिलाई अझ राम्रोसँग बुझ्न सक्नेछौं र थप प्रभावकारी तथा उच्च उत्पादक योगदान गर्न सक्षम हुनेछौं। एलआईएसपी (LISP) हाम्रा जस्ता महिलाहरूका लागि महत्वपूर्ण मञ्चका रूपमा विकसित भएको अनुभूति मैले गरेकी छु।”

— कमित्रा कुमाल, कोषाध्यक्ष, उपभोक्ता समिति, गणाहा सिँचाइ, वडा नं. २, सरुमारानी

स्थानीय तहको नेतृत्वबाट पनि स्थानीय पूर्वाधार सहयोग कार्यक्रमको एकीकृत रणनीति प्रति सशक्त प्रतिबद्धता व्यक्त गरिएको छ। सरुमारानी गाउँपालिकाका अध्यक्ष श्री झगबहादुर विश्वकर्माका अनुसार, “पूर्वाधार विकास अत्यावश्यक भए पनि अब सामाजिक विकास—शिक्षा, सशक्तिकरण, लैङ्गिक समानता तथा क्षमता विकास—लाई समान महत्व दिनु अपरिहार्य भइसकेको छ। स्थानीय पूर्वाधार सहयोग कार्यक्रमले पूर्वाधार र सामाजिक विकासलाई सन्तुलित रूपमा अघि बढाएको छ। महिला सशक्तिकरण बिना दिगो तथा उत्थानशील विकास सम्भव छैन, र यस कार्यक्रममार्फत निरन्तर सहकार्यको अपेक्षा गरेका छौं।”

स्थानीय पूर्वाधार सहयोग कार्यक्रमको दृष्टिकोण भौतिक पूर्वाधार निर्माणमा मात्र सीमित रहँदैन। कार्यक्रमले सेवा प्रवाह सुधार गर्न स्थानीय सरकारका प्रणालीहरू सुदृढ बनाउँदै समावेशी विकास प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यका साथ संस्थागत क्षमता अभिवृद्धिमा विशेष ध्यान दिएको छ। लैङ्गिक समानता, अपाङ्गता तथा सामाजिक समावेशिताका सिद्धान्तहरूलाई पृथक गतिविधिका रूपमा नभई स्थानीय शासन तथा पूर्वाधार विकास प्रक्रियामा मानक अभ्यासका रूपमा संस्थागत गर्ने स्थानीय पूर्वाधार सहयोग कार्यक्रमको प्रयास सरुमारानी गाउँपालिकामा क्रमशः रूप लिँदै गएको छ।

यस पहलले दीर्घकालमा समान, समावेशी र उत्थानशील समुदाय निर्माणका लागि दिगो आधार तयार गर्ने अपेक्षा गरिएको छ।

LISP लाई बेलायत सरकारद्वारा वित्तपोषित गरिएको हो र नेपाल सरकारद्वारा कार्यान्वयन गरिएको हो, DT Global UK International Pvt Ltd को प्राविधिक सहयोगमा, CARE Nepal को साझेदारीमा।

एआई उपकरणहरूको प्रयोग

यस न्यूजलेटर तयारीका क्रममा Copilot एआईको प्रयोग गरिएको छ। एआईबाट सहायताप्राप्त सम्पूर्ण सामग्रीलाई कार्यक्रमको उद्देश्यसँग पूर्णरूपमा अनुरूप रहने गरी यसको शुद्धता, सान्दर्भिकता तथा विश्वसनीयता सुनिश्चित गर्न सावधानीपूर्वक समीक्षा, सन्दर्भानुकूल परिमार्जन तथा सम्पादन गरिएको छ।